

Internet sahyp üçin düzedip taýýarlan ; Timur Kor

§ 9. Baş harp.

153-nji gönükme. Okaň we Orazyň ata-enesiniň, doganlarynyň adyny hem-de olaryň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylandygyny aýdyň.

Biziň maşgalamyz.

Meniň kakam, ejem, we bir aýal doganym, bir agam bar. Kakamyň ady Aşyr.

Ejemiň ady Enegül. Uly aýal doganymyň ady Maral. Agamyň ady Baýram. Meniň oz adym Oraz.

* * *

154-nji gönükme. Suratlara degişli sözlemleri okaň we göcürüň.

Olaryň adynyň, familiýalarynyň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylandygyny aýdyň.

Bu okuwçy gyzyň ady Jeren.

Onuň familiýasy Berdiýewa.

Bu okuwçy oglanyň ady Myrat.

Onuň familiýasy Amanow.

Miwe.onuň familiýasy Saparowa.

Bu ussanyň ady

Aman.Onuň familiýasy

Baýramow

Bu halyçy gyzyň ady

Adam atlarynyň, familiýalarynyň birinji harpy baş harp bilen ýazylýar. Meselem: Aman Durdyýew, Meret, Gözel Amanowa, Şirin.

155-nji gönükme. Okaň. Adam atlaryna degişli edilýän tapyp, depderiňize göçüriň we olaryň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylýandygyny aýdyň.

Biziň mekdebimiz iki gat jaý. Ol orän owadan. Onuň direktory Kakaly Nazarow.

Mekdebimiziň gür bagy bar. Bagbanyň ady Çary. Çary aganyň agtygy Gözel ikinji klasda okaýar.

Onuň mugallymy Maýa Gurbanowa. Biz öz mekdebimizi söýýäris.

156-njy gönükme. Köp nokatlaryň ýerine öz garyndaşlaryňyzyň, dostlaryňyzyň adyny, familiýasyny ýazyň.

Meniň familiýam...

Meniň adym...

Meniň ejemiň ady...

Meniň dostumyň ady...

Meniň daýymyň ady...

Biziň goňşymyzyň ady..., familiyasy...

Nokatlaryň ýerine ýazan adam atlaryňyzyň, familiýalarynyzyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

157-nji gönükme. Okaň. Adam atlaryny, familiýalary göçüriň.

Merdanyň dosty.

Merdanlaryň ýanyna täze goňşy göçüp geldi. Olaryň Pürli diýen ogly, Soňa diýen gyzy bar.

Merdan Annamyradow Pürli Amanow bilen tiz dostlaşdy. Olar bile oýnaýarlar.

goňşy

158-nji gönükme. Soraglaryň jogabyny depderiňize ýazyň. Adam atlarynyň, familiýalaryň aşagyny çyzyň we olaryň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylýandygyny aýdyň.

Siziň mugallymyňyzyň ady we familiýasy kim?

Seniň ýoldasyň ady kim?

Mekdebiňiziň direktorynyň familiýasy kim?

Nusga: Biziň mugallymymyzyň ady **Nury**, familiýasy **Gurbanow**.

159-njy gönükme. *Şygry göçüriň. Adam atlarynyň aşagyny çyzyň.*

Gardan adam.

Ýasadylar gardan adam

Döwlet, Çary, Sapar,

Weli. Kellesinde gara telpek,

Öz ýerinde aýak-eli.

A. Mámmedow.

Adam atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

160-njy gönükme. Okaň. Adam atlaryny, familiýalary hem-de olaryň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylýandygyny aýdyň.

Türkmenistán biziň Garaşsyz, baky Bitarap ýurdumyz. Onda öndürilýän pagta, çykarylýan nebit biziň uly baýlygymyz. Ussat pagtaçylar Jemal Durdyýewa, Myrat Başımow, Weli Gullyýew dagy

pagta ekişine taýýarlanýarlar. Berdi Saryýew, Wolodýa Sarkisow, Anna Garlyýew, Ata Yaranow dagy gurluşykçy bolup işleýärler.

Pagtaçy sözüniň manysyny sözlükden öwreniň.

Garasşyz

161-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine familiýalary, adam atlaryny ýazyp, depderiňize göçüriň.

Kakamyň ady..., familiýasy... Meniň familiýam... Meniň partadaş ýoldaşymyň ady..., familiýasy... Meniň dostum... gowy aýdymçy.

1. Adam atlaryny aňladýan sözleriň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?
2. Adamlaryň familiýasyny aňladýan sözleriň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

162-nji gönükme. Okaň. äher we oba atlaryny tapyp aýdyp beriň.

Biziň ýurdumyzda Aşgabat, Mary, Türkmenbaşy, Balkanabat, Türkmenabat, Daşoguz ýaly uly hem owadan şäherler bar. Her şäheriň golaýynda obalar bolýar. Biziň şäherimize Bagyr, Arçman, Astanababa, Gökje, Burdalyk, Gökýaýla obalaryndan myhmanlar geldiler.

Şäherleriň, obalaryň atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylypdyr?

Şäher, oba atlarynyň birinji harpy baş harp bilen ýazylýar.

163-nji gönükme. Göçüriň. Şäher we oba atlarynyň aşagyny çgzyň.

1. Balkanabat, Büzmeýin, Aşgabat, Türkmenabat şäherleri demir ýoluň boýunda ýerleşýär.
2. Köşi, Gökje obalarynda gök onümler ýetişdirilýär.

3. Moskwa, Kiyew, Daşkent, Baku ýaly uly şäherlerde metro bar.

Şäherleriň we obalaryň atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

164-nji gönükme. Nokatlaryň ýerine öz bilýan şäherleriňiziň we obalaryňyzyň adyny ýazyp göçüriň.

1. Meniň ... şäherini göresim gelýár. 2. Biz şu tomusda ... obasyňa gezmäge gidýáris. 3. Sen ... obasyny gördüňmi? 4. Men ... şäherini halaýaryn.

165-nji gönükme. Okaň. *Şäher we oba atlarynyň birinji harpynyň nähili harp bilen ýazylandygyny aýdyň.*

Mary, Tejen, Daşoguz, Türkmenabat etraplarynda pagta kop ekilýár.

Nohur, Deşt, Hojagala, Gerkez dag obalarydyr.

166-njy gönükme. Okaň we göçüriň. Şäherleriň we obalaryň atlaryny aňladýan sözleriň aşagyny Çyzyň.

Türkmenistan öwletiniň paýtagty Aşgabat şäheridir. Aşgabat şäheriniň ýakyn yanynda Gökje, Gypjak, Bagyr,

Köşi obalary bar. Mähriban Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşy Gypjak obasynda eneden bolýar.

Şäher we oba atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

şaher	Türkmenistan
-------	--------------

167-nji gönükme. Okaň. Şäher atlaryny biraýry, oba

atlaryny biraýry edip, depderiňize göçüriň. Mary welaýatynda

Akybaý, Goňur, Garaýap, Çasgyn atly gowy obalar bar. Daşoguz şäherinden

Gokçäge,

Ataýap, Bedirkent, Aýbowur obalaryna awtobus bilen barmak bolýar.

Siz Serdar, Büzmeýin, Balkanabat şäherlerinde bolduňyzmy?

168-nji gönükme. Okaň. Daglaryň we derýalaryň adyny aňladýan sözleri aýdyň.

Serdar şäheriniň ilersinde Hazar dagy ýerleşýär. Balkanabat şäherine barsaň, Küren we Balkán daglaryny bilmeýän ýokdur. Pagtaçylar Murgap derýasynyň suwundan peýdalanýarlar.

Daglaryň we derýalaryň atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylypdyr?

derýa

Dag, derýa atlarynyň birinji harpy baş harp bilen ýazylýar.

169-njy gönükme. Göçüriň. Daglaryň we derýalaryň atlarynyň aşagyny cyzyň.

Aşgabadyň ilersinde. Köpetdag uzalyp gidýär. Murgap,

Tejen derýalarynyň boýunda pagta köp ekilýär.

170-nji gönükme. *Has gara ýazylan sözleri depderňize göçüriň.*

1. Wolga uly derýalaryň biridir. **2. Garagum** derýasynyň suwy Aşgabatdan gunbatarlygyna akýar.

Kopetdagiň etegindäki obalar onuň suwundan peýdalanýarlar.

Göçürip alan sözleriňiziň birinji harpy näme üçin baş harp bilen ýazylýar?

Amyderýa

171-nji gönükme. Atlaryny bilýän daglaryňyzyň, derýalaryňyzyň, şäherleriňiziň, obalaryňyzyň hersinden biriniň adyny sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň.

Nusga: Men Etrek derýasynyň boýunda ýaşayaryn.

172-nji gönükme. Daglaryň adyny biraýry, derýalaryň adyny biraýry edip, depderiňize göçüriň.

Türkmenistanyň daglary we derýalary.

Türkmenistanda Balkán, Köpetdag, Köýtendag, Hasar, Küren, Soňudag ýaly daglar bar.

Bu daglarda her hili guşlar, ýabany haýwanlar, mör-möjekler ýasayýarlar.

Köp suwly Amyderýa Täjigistanyň, Özbekistanyň, Türkmenistanyň içinden geçýär. Sumbar, Etrek,

Murgap, Garagum, Tejen derýalarynyň suwy halkymyzyň gowy ýaşayşy üçin peýdalydyr.

Daglaryň we derýalaryň atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylyar?

* * *

173-nji gönükme. Aşakdaky sözleri sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň. Olaryň nämeleriň adyny aňladýandygyny aýdyň.

gurban, meredowa, murgap, türkmenabat, köşi.

Değişli atlaryň birinji harpynyň ýazuw düzgüni ýadyňyzda bolsun!

Nusga: Gurban meniň dostum.

* * *

174-nji gönükme. Göçüreniňizde, daglaryň, derýalaryň adyny aňladýan sözleriňi daşyndaky ýaýy aýryp ýazyň, olaryň ýazuw düzgünine üns beriň.

(köýten, hasar, balkan) daglarynda süýji suwly çeşmeler köp.

Derýalaryň suwy süýji bolýar. (wolga, dunaý, amyderýa, don) uly derýalardyr.

* * *

175-

nji gönükme. Suratlar hakyndaky ýazylanlary depderiňize göçüriň. Atlara hem-de itlere dakylan atlaryň aşagynyçyzyň.

Bu itiň ady Alabaý.

Bu atyň ady Garlawaç.

Bu taýyň ady Meleguş.

Bu güjügiň ady Buýra.

Haýwanlaryň atlarynyň birinji harpy nähili harp bilen ýazylypdyr?

**Haýwanlara dakylýan atlaryň birinji harpy
baş harp bilen ýazylýar.**

176-njy gönükme. Göçüriň. Haýwanlara dakylan atlaryň aşagyny çyzyň.

Çagalar oýnaýarlar.

Meret bilen Illi dost. Bularyň güjükleri bar. Merediň güjiginiň ady Akbaý. Illiniň güjügiň ady Ýolbars.

Akbaý, Ýolbars çagalar bilen oýnamagy halaýar.

* * *

177-nji gönükme. Sözlemleri okaň. Haýwanlara dakylan atlary aýdyp beriň.

Meniň Garagöz atly itim bar. Çopanlar Aždar, Akbaý diýen itlerini gowy gorýarlar. Itler çopanlaryň dostudyr, olar goýunlary goraýar.

Baýramçylykda at çapşygy boljak. Çapyljak atlaryň arasynda Meleguş, Dordepel, Ýyllyz diýen atlar hem bar.

Haýwanlara dakylýan atlaryň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

* * *

178-nji gönükme. Suratlar hakynda ýazylanlary göçüriň. Nokatlaryň ýerine özünizden degişli atlary tapyp ýazyň .

Hat ýazyp oturan gyzyň ady...

Kitap okap oturan oglanyň ady...

Bu itiň ady...

Bu atyň ady...

Adamlara, haýwanlara dakylýan atlaryň birinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?

179-njy gönükme. Hekaýajygy okaň. Öý haýwanlaryna dakylan atlary tapyp, depderiňize göçüriň.

Aýlawda.

Biz maşgalamyz bolup. aýlawda gitdik. Ol ýerde uly toý atçapysygy geçirilýär.

Bu gezek çapysyga alty sany at göýberildi.

Olardan pellehana ilkinji bolup Laçyn, ikinji bolup, Meleguş geldi.

Soňky uzak aralyga çapysykda Meleguş birinjiligi eýeledi. Ikinji ýeri Akdepel aldy.

1. Depderiňize göçüren atlaryňyzyň ilkinji harpy nähili harp bilen ýazylýar?
2. Pelechana sözünüň manysyny sözlükden öwreniň.

uzak aralyk

180-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan sözleriň nämäniň adydygyny we onuň ilkinji harpynyň nähili harp bilen ýazylýandygyny aýdyp beriň.

1. **Aşgabat** şäheriniň günortasynda **Köpetdag** seleňläp görünýär. **Sumbar**, **Etrek** derýalary az suwly derýalardyr.
2. **Atanyň** kakasy Çary obamyzyň belli seýsi. Onuň seýisleýän **Garaguş**, **Meleguş** atly atlary ýaryşda hemişe baýrak alýarlar.

Men gezelenje çykanymda oz güjüjegim **Aždary** hem alyp gidýärim.

Seyis | **aýlaw**

181-nji gönükme. Göçüriň. Haýwanlara dakylan atlary tapyp, aşagyny cyzyň.

1. Biziň daýhan birleşigimiziň Ýylдырым, Garaguş atly atlary Rostow şäherinde geçiriljek ýaryşa gatnaşar.

2. Petýa daýynyň Laýka atly tazysy bar. Onuň agtygy Wanýanyň bolsa şarik atly güjügi bar.

1. *Haýwanlara dakylan atlar nähili ýazylýar?*

2. *Tazy sözüniň manysyny sözlükden öwreniň.*

182-nji gönükme. Aşakdaky degişli atlary sözlem içinde getirip, depderiňize ýazyň.

baýramdurdyýew, aman, dordepel, akbaý.

Nusga: Aman Baýramdurdyýew biziň mekdebimiziň ussasy.

Bu atlar nämeleriň adyny aňladýar we olaryň birinji harpy nähili harp bilen ýazylmaly?

183-nji gönükme. Okaň. Her setirdäki atlaryň nämäniň adyny aňladýandygyny we olarň ýazuw düzgünini aýdyp beriň.

1. Aman, Annaýew, Jemal, Saparowa, Ogulnäzik, Meret.

2. Balkanabat, Kiýew, Mary, Bagyr, Aýböwür.

3. Gimalaý dagy, Pamir dagy, Kawkaz daglary, Ýeniseý derýasy.

4. Akmaýa, Ýol, Garlawaç - biziň obamyzyň gowy atlarydyr.

5. Ýolbars, Gaplaň, Akbaý goýun itleridir.